

Пантофля

Янко Єсенський

Новела

Переклад: Ганна Пашко

Усі ви під пантофлею, панове. Даремно приховуєте це. І випили б ви, й посиділи б, і подискутували б. Так добре сидіти, пити й дискутувати, але стрілка годинника рухається. І ота стрілка не безневинна: з нею рухається, страхає, погрожує жіноча рука. Отож-бо.

Чи пам'ятаєте Явора, трактирника? Ви не пам'ятаєте. А я його повік не забуду. Він у мене перед очима. Велетень. Широкий, огрядний, високий. Червона турецька феска з китичками, зсунута на потилицю. Велике, кругле, червоне безвусе обличчя. Голомозий. Короткий піджачок, короткі штани, і все на ньому коротке та вузьке. Він підходить до кожного столу, відсапується, вітається, розмовляє, посидить хвилю, підводиться і йде до наступного столу. І біля кожного столу вітається, сміється, розмовляє та п'є, безупинно п'є — і завжди тверезий та веселий... Де ти подівся, Яворе? Де поділося чудове яворівське пиво, вино та гуляші? Де твоя світла, чиста корчма? Після того, як ти пішов, життя стало — хоч з мосту та у воду. П'ємо помії. Ех, панове, панове! Ви в цьому винні. Невже вам не шкода його?.. Вже самий вхід до трактиру... Широкі високі двері, світла велика кімната, друга, третя. Білі круглі столики з накрохмаленими скатерками, запальничками та підставками на пиво. Жовтенькі рівненькі солоні роглики з кмином. Спарені пляшечки на олію та на оцет. Сільнички. І все лискуче, чистісіньке. Люстра...

А проте ти не маєш змоги розглянутися до ладу. До тебе загукають одразу троє:

— Ваш слуга покірний, добродію!

— Моє шанування!

— Вітаємо!

Це служники. Мимоволі озирнешся, чи не йде за тобою якийсь міністерський урядовець або принаймні якийсь мудрий суддя з окружного суду. Ні, не йдуть. То звертаються саме до тебе. Знімають з тебе пальто, беруть паличку, капелюх. І неабияк, а витончено, делікатно. Геть ошелешать тебе. Навіть глянеш собі на жилет — може, там висить у тебе подвійний золотий ланцюжок? Ні-ні. То вже такі служники. Бачать з твоїх очей, де ти бажаєш сісти, і запопадливо обтрусять серветкою місце. У клонившись, запитують у тебе:

— Що зволите, вельмишановний пане?

А ти вже думаєш, що ти й справді пан, і копилиш губу. Холодно, з гідністю замовиш собі келих пива. Знов уклін. Принесли тобі пиво. Уклін. Допив ти пиво. Вони знову приходять, уклоняються — чи не бажаєте ще келишок? Заманулося тобі, скажімо, трохи почитати. Стукнеш двічі пальцем по столику, і, наче ти на якийсь прихований гудзик натис, — одразу ж з'явиться перед тобою служник. Ти тільки скажеш або

покажеш — і вже маєш. Отакі-то служники!

А гості так і сунуть. Там побачиш націоналістів. Там побачиш тих, що зреклися своєї нації. Там — столична аристократія з судів, з сирітської столиці, з юридичної столиці та податної управи. Там — інтелігенція і менш інтелігентні. Бо в нас взагалі неінтелігентних немає. Там вони вранці, до обід і під час обіду. Там вони по обіді, ввечері і вночі. Несила людині втриматися, коли вона проходить повз Явора. "Вип'ю, — думаєш, — келишок", — і заходиш. Але ж напій! Мусиш випити три келихи — такий то напій. Або ж тебе приваблять пахощі гуляшу. "Ех, що там — один гуляшик не завадить апетитові". Увійдеш і з'їси. Словом, мусиш увійти. Не можна втриматись... І завжди тобі приємно, солодко на серці і в шлунку.

Така ж сама розкіш і вночі. Сяють три великі ацетиленові лампи. Чистісінько тобі сонячне світло! Явор не скнарує, коли йдеться про почуття гостей. Інші — скнарують. Прикрутять усі лампи й залишать одну лампочку, коли піде, скажімо, якийсь асесор, що приходить коли-не-коли, зате п'є з найкращого келиха. А ти сліпни, бо ти — не асесор.

Ах, вночі, вночі! Вночі там просторо й вільотно. Ті, хто мусить іти, йдуть знехотя. Усім шкода йти звідти, але що вдієш — треба. Домашній уклад цього вимагає. А той, хто може підкупити жіночку ласощами, — той, будьте певні, залишиться. Атож, купить ласощі і залюбки залишиться. Адже у Явора ліпше, ніж удома.

Залишається й молодь, золота молодь. Однотумці — друзі й товариші, в котрих бурхає кров і бажання.

І наче замість серця в тебе — музичний інструмент. Озветься в ньому спів, перелетить на уста — і лине, лине...

Приємна корчма, знаменита корчма.

А Явор — веселий. Чому б то йому не веселитися! Ніхто не може йому зашкодити. Не раз здавалося вже, що буде зле.

Злощасні вибори!

— Явор голосував за уряд.

— Та ти що? Явор?

— Явор.

— Та це ж поглум!

— Поглум!

— Він побоюється за корчму...

— Але ж це скандал! Хто ж, власне, його підтримує? Ми. Хто ж до нього ходить, як не ми? Ніхто. Це скандал! Не годилося б нам до нього ходити. Це вже — зрада.

— Та, звісно, будемо бойкотувати!

Скликали нараду. На нараду прийшли геть усі. Тривали запеклі дебати. Ентузіазм був надзвичайний. Тільки дехто вагався. А то наче святкували велику перемогу. І всі, до речі, гудили Явора. "Ех, чого ви сподівалися від Явора? Адже в нього навіть вино не справжнє. Чорт знає, де він те вино купує. Та й пиво нічого не варте. Завжди якесь рідке та нечисте. То ми самі собі все вигадали. А насправді все в нього — помії. І отак-

то він нас зрадив! Адже це — поглум. Ми й самі не знаємо, яку маємо силу. Коли ми міцно триматимемося гурту — ніхто нас не здолає. Треба підтримувати своїх. Еге ж..."

А на третій день нагодився впливовий пан адвокат Жарко, якого мучила спрага. Зайшов він до Явора.

— Та я за поспіхом геть про все забув, — сказав він, коли йому завважили.

Нагодився другий, третій, і вони геть про все забули.

"Коли нас застукують на гарячому, то скажемо, що ми геть про все забули, — думали вони собі. — Принаймні хоч вип'ємо".

Четвертого застукали вдома за пляшкою пива.

— Чиє це ти п'єш? — запитали його.

— Яворівське.

— Але ж...

— Коли принести додому, то це не суперечить принципів. Це — цілком інша річ, — зазначив він.

— То я й собі замовлю.

— І я теж.

— А чому б не замовити? Це така дрібниця...

З'ясувалося, що не тільки той пай, а багато хто пили вдома. Пан Чулек, аптекар, тримав у коморі цілу сулію. Там він і споживав пиво, аби його не застукали на гарячому.

— Коли це дрібниця, то хай собі буде дрібниця, — сказав дехто. — У такому разі ходімо та вип'ємо пива.

— А й справді.

— Коли вже старі не дотримують принципу, то чому б ми мали дотримувати? — сказали молоді. — Ходімо до Явора. Ходімо! Нумте ходімо!

І знову було як колись. Знов тільки Явор та Явор. На Павла — всіх знайдеш у Явора. На Яна, Йозефа, Дюра — всі там. Продав хто добре картоплю або вола — гайда до Явора. Народився комусь син — святкують у Явора. Виграв хтось процес — веселиться в Явора. А програв — розганяє смуток у Явора. А хоч і не було на те причини — все одно всі, як один, були в Явора. Одне слово, усе було як колись. І так тривало доти, доки...

Сидів я ввечері вдома. Працював. Хтось постукав у двері.

— Прошу.

Двері розчинилися навстіж, і до кімнати ввійшла низенька, черевата постать з великою, втиснутою в плечі, головою. Широке червоне обличчя з манюсінськими вусиками й товстим підборіддям. Розхристане довге чорне пальто. Широкі вилинялі штани й великі жовті черевики. В одній руці він тримав білий капелюх і грубу чорну палицю. Другою притримував клямку, не зачиняючи дверей.

— Здоров будь. Добрий вечір! — мовив він. — Не пізнаєш, га? Гаразд, нумо гарненько придивися!

Він розмовляв спроквола й сміявся, як опасисті люди, котрі через свою коротку

шию не можуть ані чітко розмовляти, ані голосно сміятися.

— Таж це ти, Таравий! Здоров будь, друже! — вигукнув я, пізнаючи свого колегу по університету.

Він скинув пальто і сів. Хатня господиня приготувала чай, і ми з Таравим захопилися розмовою. Власне, говорив тільки він, а я слухав його. Він приїхав з містечка Мельниці. Його дружина хоче переїхати до нашого міста. Він шукає пристойне приміщення. Боже, аби тільки він знайшов! Їй-бо нічим не догодиш — наче вона графиня яка.

— Коли б ти тільки її послухав, — мовив Таравий і підвищив голос: — "Ти, ведмедю, чого не застебнеш жилета?!" Тобі я можу про це розповісти як другові, — завважив він, звертаючись до мене. — "То чому ти не застебнеш жилета? Нечупара. А цю пляму де ти посадив? Сидить удома, а геть задрипався. Ач ведмедюка! Знову ти хропака давав! Очі запухлі й червоні, а онде смуга від подушки. Всі ви такі. Заскнілі, брутальні, невиховані. Та ви принаймні умиваєтесь? Грубі, зашкарублі, жорстокі. Чому ти не вдягнеш до театру фрак? Приходите з візитом у чоботях..." І отак усі для неї — неотесані, позбавлені смаку. Прийде до мене який молодик. Вона одразу ж про несмак. Бачте, занадто ви молоді. Незугарні зайти в розмову легенько, весело. "Ви марудні, недорікуваті. Просто непристойні. Гадаю, що це через брак салонного виховання. Розтринькали природний розум і чините неподобства. Вам на все наплювати"... А коли прийде якась дама, вона теж одразу ж почне: "Еге ж, вбрання гарне, елегантне. Витончений капелюшок, черевички. Все аж сяє. Аби от тільки і внутрішньо ви були такі охайні та бездоганні. Бо ви приходите до товариства, розмовляєте, рухаєтесь, і вже видно: самий несмак, незграбність..." Усіх ця баба повчає. Пробач, що я так кажу про свою жінку, але життя моє — то торттури. Посковзнеться мені нога на паркеті — вона репетує: "Ах ти ж, незграбо, чи ти ходити не вмієш?" Випростаюся ненароком, аби трохи затерплі руки-ноги відпочили, — вона гримає: "Сякий-такий, непристойний!" Засвищу — знову неподобство. "Чи ти дрізд який, га? Видно, що ти не ходив до салону". Покладу капелюх на стіл, їм рибу ножиком — знову сякий-такий. Тьху!.. А ще говорить про інших жінок, що ті плетухи. Мовляв, не мають чого робити, то й плещуть язиками, оббріхують людей. Витончена жінка цього не робитиме. Ех!.. Але сьогодні ми з тобою вип'ємо, еге ж? Вона приїде післязавтра! Ходи, братику! Не гаймо часу. Мерщій...

Він поглянув на годинника. Було пів на дванадцяті.

— А й справді, братику, ходімо. Вип'ємо. Коротка моя воля. Повечеряємо що-небудь і вип'ємо пляшечку, другу, третю...

Ми вийшли на вулицю. Чудова місячна ніч. Місяць стояв посеред неба. Не вповні, а наче недбало відкраяний буханець. Повітря холодне, але чисте, незаймане, без порошинки, як то вночі буває. Йшли ми поволі, і кроки наші відлунювали. А як зайшли за ріг, то відразу ж почули, ніби десь за будинками, далеко в полі, щось тихесенько гугонить.

— Що то дзвенить? — запитав Таравий.

Ми зупинилися й прислухалися. Позаду нас, на тому боці вулиці, озвалися кроки. У

темряві ми уздіри огрядну низьку постать у короткому пальті, з підборіддям, задертим угору, з руками в кишенях і паличкою під пахвою. Постать підходила ближче. Похитування головою і сягистий важкий крок були мені знайомі. Забіліло обличчя, зблиснули окуляри, з'явилися обвислі вуса. Та це ж адвокат Франьо!

— Агов! Куди це ти, Франьо? — гукнув я.

Франьо зупинився.

— Хто ви? — відгукнувся.

— Спраглі.

— Ну, то гайда!

Ми перейшли на інший бік. Я відрекомендував Таравого.

— А ви теж п'єте?

— Аякже, — відповів Таравий.

— Люди щоразу перед іншими роблять застереження про якісь особливі принципи. Я, проте, людина досить нормальна, ото ж і сам вип'ю.

Було видно по ньому, що він уже випив, але крокував упевнено й поволі.

— Вип'ю. Залюбки вип'ю. Вино — моя єдина втіха в житті. Я його люблю і любові своєї не приховую. А це старим бабам не до вподоби. Я щиро кажу, що п'ю, бо люблю пити. Я плачу за своєю втіхою, але вона не покине мене й не зрадить. Прийде, коли захочу, прожену її від себе, коли вона мені набридне. Жінка вас покине, дівчина плакатиме, коли ви її покинете. Клопіт, докори сумління. З Альп можете впасти, і поки падатимете — мучитиметесь. Кінь може понести, візок — розбитися вщент; граючи в карти, можете з глузду зсунутися, а от вино, панове, кажу вам, не зрадить. То ви йдете до Явора? Не зрадить. Воно завжди ясно-золоте, завжди хвилює, завжди, скуштувавши його, забудете, що люди — злі й мерзенні, що життя — погане, нікчемне, дурне. Забудете, що є заздрощі на світі й що ви загрузли в боргах. Ходімо швидше, панове, коли ваша ласка... То бас гуде... Саме таке і життя — ніби чути здалеку бас, і нічого більше. Ду-ду-ду... Свиня рие в сажі, думаєте ви. Але вип'єте вина, і життя заграє вам бездоганим, повним оркестром. Сама гармонія...

Ми наддали ходи. Крім гудіння баса, почули ми ще й свист кларнета, потім контрабас — без першої скрипки, потім знову кларнет — соло, потім цимбали — соло, потім усі інструменти разом.

Гей, під костюлом музики грають,

гай, а дівчата танок ведуть... —

заспівав Франьо і закрутив палицею.

— То наші, — повідомив він і так хряпнув у двері, аж вони розчинилися навстіж.

Молодики сиділи навкруги стола, заставленого пляшками. Всі вони були червоні, збуджені, веселі. Один з них, огрядний, рябий, з маленькими очима, кричав, розчепірівши руки:

— Я лечу в небо, я лечу в небо!

Другий тримав перед ним пляшку й горлав:

— Випий, тоді полетиш!

Рудуватий молодик з обрідним чубом і голубими очима стояв біля грубки, тримаючи за руку білячого хлопця з буйною чуприною і тонким обличчям.

— Одземок! Одземок![1] — гукав рідковолосий Циганові.

Вони стали один проти одного, випросталися, взяли в боки і пустилися витанцьовувати одземок. Якийсь тілистий чорнявий молодик з карими, маленькими, глибоко посадженими очима, підскочив від столу до контрабаса й, приклавши вухо до інструмента, слухав, як той бринить. Старий, голомозий, сивий, але моторний парубок теж підхопився, скинув з себе піджак і, закривши одну руку за голову, вереснув і заходився перебирати ногами.

— Ех, мав я капітана! — кричав хтось. — То втіха була з ним служити... Йшли ми якось...

— Я лечу в небо! Ловіть! — горлав рябий. Він сміявся, а з очей йому текли сльози.

У такт мелодії хтось засвистів на італійський манір, а тоді хтось загукав: "У-ю-ю-ю! У-ю-ю-ю!" — і одразу ж троє молодиків, що тихо стояли біля вікна, заходилися плескати в долоні.

Коли двері розчинилися і з'явилася могутня симпатична Франьова постать, усі закричали в один голос:

— А-а-а! Слава! Докторе! Сюди, панове! До нас...

Кинь у вогонь пороху, як бурхне! Веселощі ще дужче розпалилися.

— Туш! Туш! — почулося звідусюди.

Циган заграв туш, а тоді одразу ж:

Елено, Елено, ти мене кохала!

Франьова пісня.

Присадкуватий, кремезний паруб'яга з великою остриженою головою хряпнув п'ястком об столик і товстим басом завів пісню. Другий вторував йому, решта підтягували. Ті, що танцювали, зупинилися й дмухали один одному в обличчя. Чорнявий молодик і досі ще прислухався до контрабаса...

...що ти мене кинула! —

затягнув старий голомозий парубок без піджака. Рябий сів, поклав голову на долоні, нібито йому було до плачу. Ще раз почав рефрен:

Хай тебе бог покарає,

що ти мене кинула!

Франьо дивився й посміхався. Таравий шепнув мені: — Якби то моя жінка довідалась...

— Ет, що там жінки! — вигукнув Франьо. — Заграй вербунок[2].

Циган заграв гарну вогнисту мелодію. Кімнатою немовби перебіг електричний струм і сповнив собою кожен атом повітря, просякнув у кров... Усе навкруги раптом заходилося підстрибувати... Над столом перелетіла пляшка. Франьо підкинув капелюха під стелю. Злетіла друга пляшка, третя, келихи — і стіл залишився чистий. Двоє хлопців метнулися на стіл і вдарили в закаблуки. Старий парубок їздив по всій кімнаті на ослінчику.

— Скидайте піджаки! Вербунок!.. — пролунала команда.

Дехто з молодиків поскидали піджаки, стали кружка й заходилися один перед одним витанцьовувати. Найкращі танцюристи витинали гопки посеред кола. Навіть Таравий не витримав. Він ухопив мене за рамено, потім обіруч за плечі й пустився в танок.

За хвилину на столі були вже троє, потім четверо. Усе крутилося, гопцювало, кричало й верещало. А циган грав, грав, немовби йому сотенні ліпили на чоло.

Таравий незабаром уже з усіма був на "ти". З кожним потанцював, з кожним обійнявся й поцілувався. Кожен освідчився йому в коханні, і він кожному освідчився. Циган нахилився до його вуха, щоб теж сказати про свою приязнь. Таравий кивав головою і махав руками. Адвокат Франьо філософував:

— Божевільним добре! Що? Ні? Так, божевільним! Що ти маєш з розуму? Залежно від його ваги. Саме стільки і не більше. Більше — то проти правила. Шкода. Користь. Убиває душу, дух, серце. Геть розум, панове! Розлучимося з ним! Серце, панове! Серце непогамоване, як Ніагара. Який чудовий світ! Ручай здається тобі Дунаєм, болітце — Балатоном. І ти той Дунай переступиш, Балатон перескочиш. Люди гарні, веселі, добрі! Мозок тремтить! Ти не тільки вино ллеш у себе, а разом з ним і золото кохання, віри, сподівання. Не кохаєш? То ти не пив. Як вип'єш — то кохаєш, віриш, сподіваєшся. Пиймо!

І він підніс угору келих.

— Пиймо! Пиймо! — відгукнулися присутні.

— Кохаймося!

— Кохаймося!

Він підвівся з місця й високо підніс келих. Інші теж підвелися, цокнулися й поцілували один одного. Циган заграв:

Не біймося, не піддамося,

сини єдиної родини...

І ми всі заспівали.

Радість пойняла наші серця. Яка то краса — люди очищені й піднесені почуттям! Серце, душа твої розкриваються, і ти линеш до людей своєю душею й своїм серцем. Такими ми мали б лишитися назавжди, такими ми мали б бути завжди. Всі — твої друзі. Ніхто й на думці не має обдурити тебе, взяти тебе на кпини. Цей тебе любить, і цей, і цей — усі, і ти любиш усіх. Усе здається тобі нікчемним, і тільки люди навколо — все для тебе і тільки пісня твоя — прекрасна. Все, що є лихе на землі, — зникає геть. Ти не пам'ятаєш гірких хвилин — тільки приємні спогади хвилюють твою думку. Зринуть у твоїй думці кохані жіночі очі, руки, будинок зі знайомими вікнами. Завтра ти ходитимеш під тими вікнами. Ти бачиш її... І серце твоє повниться радістю. Яка то радість — брати участь у забавах молоді! Тут ти знайдеш рівність, серце і піднесений дух. Оце-то і є правдешні добрі люди...

Вікна посивіли. Крізь напіврозтулені фіранки виднів при вранішньому світлі темний мур сусіднього будинку, чорний гребінь даху, бруківка подвір'я та вулиці.

- Четверта година, — завважив білявий пан з тонким обличчям.
- Іще пляшку! — звелів адвокат.
- Світає вже, — озвався рябий. — Узавтра буду як побитий.
- То треба було б дома сидіти! — гримнув на нього голомозий молодик.

Принесли пляшку, налили, випили. Потім принесли ще одну. Ту вже не подужали допити. Циган відпочивав. Франьо взяв у руки палицю, похилився на неї і задрімав. Ті трійко молодиків, що плескали в долоні, вже пішли. Зрештою, всі вже відчували, що час додому. Циган заграв марш, і ми один по одному підводились, одягали пальта, брали капелюхи та палиці й виходили через подвір'я на вулицю.

На вулиці було тихо. Місячну ніч заступив похмурий ранок. Небо запнула сива хмара. Будинки зі спущеними фіранками стояли німі, оповиті рештками нічної темряви, і тільки подекуди були відкриті невеличкі, підозрілі шиночки, що чекали на ранніх відвідувачів. Велике запорошене листя каштанів на вулиці тріпотіло й шуміло під вітром. На білій сухій бруківці було повно сміття, і вітер гнав по ній папірці, опале листя та хмари куряви.

Наші ідеали ніби зруйнувались у цьому похмурому вранішньому світлі. Розпалені голови остигали. Повертався розум, і всі відчули нудьгу правдешнього життя. Думками знову опанували знервовані начальники з їхніми повсякчасними наказами, довгі письмові столи, гробсбухи з цифрами, прийоми відвідувачів, праця...

— Як добре, що немає дружини! — вигукнув Таравий і мало не затанцював посеред вулиці.

Франьо знову розумував про зірки:

— Падають зорі, ми теж упадемо, але діамант у грудях не зогніє...

Один по одному ми розійшлися по домівках.

Таравий кілька разів обертався, крокуючи по той бік вулиці, й вигукував:

— Тож об одинадцятій приходьте на пиво, панове!

— Прийдемо! — озвався Франьо.

— Прийдемо! — гукнув і я.

*

Таравий на пиво не прийшов. Послали ми по нього до готелю, де він мешкав, і дістали прикру звістку, що приїхала його дружина і що вони вдвох шукають собі помешкання. "Бог із ним, — подумали ми. — Прийде Іншим разом". Але Таравий більше не прийшов. Мабуть, не пускала його витончена дружина.

— Таравий, певно, забув про нас, — озвався якимось Франьо.

— Я, мабуть, теж не ходитиму, — відповів на те адвокат Штурец. — З цього закладу геть усе набуває широкого розголосу. Вчора мені дружина доповіла, що позавчора від десятої до одинадцятої ранку я сидів тут і пив. Сьогодні знову ошелешила мене: вчора одразу ж по обіді я прийшов сюди випити вина і сидів тут до пів на четверту... Я не знаю, хто це вносить їй у вуха... Завтра вона розповість мені, що сьогодні я випив чотири келихи пива.

— Це й справді дивно! — заявив аптекар Чулек. — Учора я трохи розважився, а

сьогодні моя сестра сказала мені, що я був тут, що тут сидів Франьо, ви, ви, ти і ти, — показав він на нас. — Досі вона ніколи не знала, куди я ходжу, а тепер раптом геть усе знає...

— Тепер і я починаю дещо розуміти, — озвався молодий прокурор. — Моя дружина сердилася на мене. Три дні тому я перекинувся словом з Яворовою перед брамою. Вона вийшла з кухні у фартушку, просто так собі. Вона показна молодичка, ви ж знаєте, ми всі залюбки з нею розмовляємо... А дружина присікалася: до кого, мовляв, я в тій бридкій корчмі залицяюся, що то була за покоївка... Страх як лютувала.

— Але це жахливо!

— Хто ж поширює такі чутки?

— Мабуть, прислуга.

— Або Яворова.

— Пусте. Яворова не буде сама собі шкодити, — сказав Франьо. — Та і як же ваші дружини спілкуватимуться з прислугою або прислуга з ними?

— То хто ж тоді?

— Ні, я таки перестану ходити, — потвердив Штурец. — Ось ще тільки подивлюся. Ще кілька днів.

— Воно й справді прикро, коли дружина або сестра геть усе знають.

— Зрештою, те, що ми випиваємо, — не гріх, — завважив молодий прокурор.

— Але ж хіба про це мають знати всі? Хіба це порядна корчма, коли все, що тут діється, набуває широкого розголосу? — гарячкував Штурец. — Зберігають же таємниці держава, різні установи, пошта, хай і корчма їх зберігає. Хіба ж не так?

Усі погодились, і всі були розгнівані. Покликали Явора. Порядок повинен бути. Явор тільки посміхнувся.

— Але ж, панове, я сам, звісно, чуток не поширюю? Прислуга давня, і досі такого не було. Самі знаєте. То, мабуть, є хтось такий поміж відвідувачами...

Почали гадати, кого можна підозрювати. Жодного. Усі однаково ходять сюди, однаково охоче п'ють. Хто ж би то сам себе зраджував? Щоправда, буває й таке, що чоловік, коли дуже довго затримається, аби виправдатися, пошлеться на якихось чужих гостей. Скаже, що були, приміром, росіяни, або поляки, або якийсь знаменитий чеський письменник, або слов'янський філолог, історик. Мовляв, там були всі передові діячі, приміром, Дюрський, а коли Дюрський міг затриматися до третьої години, то чому ж я, серденько, не міг? Таке буває. Але щоб навмисне зраджувати, — тут уже ні. Не може такого бути.

— Усе з'ясується, — вирішили добродії.

Проте зрада тривала.

— Це, напевно, ти розповів, — вичитував приятель приятелеві, — що я вчора по обіді розважався.

— Кому?

— Дружині.

— Що не тобі наверзлося?!

— То хто ж тоді? Ти був зі мною. Чорт тебе знає, може, ти хотів підлеститися до неї...

— Це вже занадто! Це вже, пробач...

— Ніхто інший не міг...

— Наклепник!

— Сам ти наклепник! Чого це тобі закортіло розповідати про все моїй дружиш?..

Самі чвари між добродіями. Юнакам теж почали дорікати вдома. То вони співали до першої години ночі. Розпізнали їхні голоси. То п'яні вешталися з циганами. У Живецьких улаштували нічну серенаду і, замість поводитися тихо, як годиться, коли хочеш когось ушанувати, — дехто витанцьовував під вікнами. А які ж ці юнаки хулігани! Повідчиняли у Явора всі вікна і щоразу, як вип'ють пляшку, то шпурляють її у вікно. Розпізнали там геть усіх. Був при цій забаві той, отой, отой... Танцювали на більярді. На підлозі — купа скла...

— Це вже занадто! Це жахливо! Глум і скандал! Хто про все це розбовкує?

Товариство у Явора тануло. Кинули ходити Штурец, аптекар, прокурор і всі інші добродії. Молодь теж почала уникати Явора, і незабаром велика корчма майже обезлюділа. Не зустрінеш ти вже там жодного поважного добродія. Франьо теж не приходив, коли не було товариства.

Явор задумався.

— Хто ж це інтригує?

Він походжав поміж білими чистісінькими столиками, підходив до вікон, виглядав. Офіціанти струшували порошок з чистих скатерок, змахували серветками, витирали келихи, тинялися по залах, грали в більярд і без упину курили сигарети. "Що це сталося?" — дивувалися вони й чекали.

Нікого.

— Немає ніякого прибутку, де таке бачено? — бурмотів старший офіціант.

— І мої чайові загули, — журився пікколо.

— Що мені тут робити, коли немає відвідувачів? — нарікав третій.

— Треба йти звідси.

— Атож. Мабуть, таки треба йти. Немає гостей — немає роботи.

— Треба їх чимось привабити, — вирішив Явор. — Замовлю пльзенського пива. Тоді напевно прийдуть. Знаю я їх. Вони не зможуть утриматися.

Привезли пльзенське пиво. Виставили гарні таблички на вікна, але, на жаль, не привабили нікого... Уже й приміщення не таке охайне. Треба пофарбувати його. Пофарбували зали. Усе аж блищало. Не прийшов ніхто.

— Принаймні молодь приваблю, коли не цих старих дурнів! — лаявся Явор.

І одразу ж у новій касі з'явилася вродлива чорнява панійка, з синіми очима й тонкими бровами. Вона сиділа вельми граціозно й усміхалася цілком невинно. Прийшов дехто з юнаків, але тільки розвідати. Ніби ненароком розпитували в офіціантів:

— А чи не був тут мій приятель Прутик?

— Не був, пане.

— Де ж це він може бути? Піду пошукаю.

І тут же виходив. Коли приходили двоє, то питали про третього.

— А чи не був тут наш приятель Зарожнпй?

— Не був, панове.

— Де ж це він може бути? Підемо пошукаємо.

І тут же виходили.

Але й про цих пущено поголос, що приходили залицятися до касирки. Пили біля каси коньяк і змагалися з дотепності. І всі дами їм закидали це.

І ця спокуса не подіяла.

Даремно Явор ліпив на стінах плакати, що надійшло знамените мюнхенське пиво. Ніхто не приходив. Даремно великі червоні плакати з усіх стін сповіщали про те, що в Явора співає славнозвісна міс Тоні або Розі і грає всесвітньовідомий сурмач. Ніхто не приходив.

А Явор чекав, чекав... Минуло чверть року. Гості не приходили. Коли хто й приходив, то про нього одразу ж пускали поговір. Тому й не приходили. Минуло півроку. У Явора — порожньо, пустка, німота. Уже й великі ацетиленові лампи згасли одна по одній. З'явилися лампи олійні. Потім свічки...

Розгнівився Явор.

Кинув геть усе.

Зачинив корчму.

Зник...

Надходив вечір. Бруківкою, в затінку рясних духмяних каштанів, прогулювалося товариство. Добродії, добродійки, панночки, юнаки, діти з боннами... Я йшов до своєї нареченої у досить таки сентиментальному настрої. Поезія заповонила мою душу, мій мозок... "Хто ж вас не кохатиме, прекрасні дами? — міркував я. — Хто ж вас не шануватиме? Як легко здійсмають дві слабенькі руки цілий цей світ з болота та мерзоти: й підносять у височінь, до зірок. Дві тендітні руки малюють на чорному полотні життя чудову, радісну картину. І ми кохаємося в ній. Ваш подих розтоплює морозяні квіти на шибках, і ми одразу ж бачимо у вікнах троянди, духмяні, великі, справжні троянди. То хто ж би вас не кохав, хто не шанував би? Поки існуєте ви, жінки..."

— Агов! Привіт, друже! — гаркнув хтось мені до вуха. Дивлюсь — Таравий.

— А, Таравий? Де це ти подівся?

— Сиджу звичайно вдома.

— Що робиш?

— Мовчу й слухаю. Краще й не питай. Я справдешній чернець, а мій дім — монастир.

— Та не кажи...

Мн пішли разом. Мій погляд упав на замкнені двері колишньої Яворової корчми.

— Куди ви тепер ходите?

— До якоїсь бридкої корчми. Ані випити, ані закусити.

— А добре було б оце зайти до Явора...

— А ти хіба пішов би?

— Зараз ні.

— Чому?

— Поглянь угору.

Над нашими головами у вікні навпроти колишньої корчми я вгледів літню напудрену панію, з високою зачіскою, з великою золотою брошкою під підборіддям і з великими аметистовими сережками. Хитрими, широко розплющеними очима вона дивилася на мене.

— Хто це? — запитав я.

— Моя дружина, — прошепотів Таравий.

— А й справді, шкода Явора, — почав я знову. — Хто ж то поширював чутки та інтригував?

Таравий показав угору.

— Оця пані?

— Оця.

— Твоя дружина?

— Еге. Я знайшов у неї цілий стос паперу. Самі нотатки та імена. Знайомі імена. Цілими днями сиділа вона біля вікна, ба навіть і вночі, і на світанні — і занотовувала, занотовувала і щодня, тричі на день, розсилала листи.

— Твоя дружина? — запитав я ще раз.

— Еге.

Того вечора я не пішов до своєї нареченої.

[1] Одземок — словацький народний танок навприсядки.

[2] Вербунук — народний словацький танок.